

39320

80 br.

br.

VOLJA IN DEJANJE

(Psihologična analiza.)

Umej hoteti — in boš svoboden
in zapovedoval boš! (*Turgenjev.*)

Dr. K. Ozvald.

V LJUBLJANI 1911.

Izdala »Prosveta«. Založila »Omladina«.

Tisk J. Blasnika nasled.

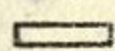

(39320)

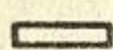

VOLJA IN DEJANJE

(PSIHOLOGIČNA ANALIZA).

Umej hoteti — in boš svoboden
in zapovedoval boš! (*Turgenjev.*)

Dr. K. Ozvald.

J. Urbanovský

V LJUBLJANI 1911.

IZDALA „PROSVETA“. ZALOŽILA „OMLADINA“.

Tisk J. Blasnika nasled.

39320

0300/18652

NAŠI MLADINI

POSVEČUJE

PISATELJ.

Hoteti, pravijo, je moči. Toda to je le pod dvema pogojema res: prvič, da hočeš edino to, kar je dosegljivo, drugič, da u m e š hoteti. Hotenje namreč, ako naj kaj doseže, ne sme biti edino le napor tvojega duha, neka vrsta samotvorne napetosti tvojih živcev; take vrste hotenje lahko porabi vso svojo energijo brez uspeha ter se ob postavljenem cilju razbije. (*Bernheim*).

* * *

Ni nam pač znano, kako raznovrstnih pripomočkov nudi psihologija, ki bi z njih uporabo zlahka postal to, kar hočeš biti. (*Payot*.)

* * *

Neutemeljeno bi bilo domnevanje, da, če vem, kaj je prav, bom že radi tega tudi storil, kar sem spoznal za prav. (*Dewey*.)

1. Bolezen naše dobe in edini lek za njo.

Prazne čaše, srca puna,
manje riječi, više čina,
tad će biti opet sretna
lijepa naša domovina!

(*R. Katalinić.*)

Glasoviti berlinski sociolog *Sombart* je nedavno tega v svojem predavanju o kapitalizmu in kulturi ¹⁾ izustil trditev, da Amerika danes sega že do Berlina. Ta sodba nikakor ni pretirana za tistega, ki ima oči, da gleda; jaz bi si upal trditi še več: da vsaj amerikanizem danes že sega do Ljubljane in Zagreba ter dalje še na jug in vzhod. Ni li „business!“ danes signatura tudi vsega našega „praktičnega“ življenja?!

Vse kaže, da se večinoma le trenutku živeča masa prav dobro počuti v tej business-kulturi. A tudi iz te mase se zdaj pa zdaj dvigne kak „čudak“ ter bolj ali manj glasno — kot nekak memento — zakliče: „Retournons! Vrnimo se — k naravi!“ Tako nekam je *Sombart* razvijal svoje misli.

Je li opravičen ta klic posameznih „čudakov“? Človek bi rekel — da! Saj vendar ta „da!“ čez mero opravičujejo sadovi, ki so človeštvu in posamezniku dozoreli na drevesu naše hiperkulture, samo da si jih mirno in v polni luči ogledaš.

---

¹⁾ V Münchenu, decembra meseca 1909.

Gredica, na kateri je tekom recimo zadnjih dveh stoletij vzrastlo drevo današnje kulture, je — kapitalizem. A kot bistvene znake te na kapitalizmu sloneče kulture je *Sombart* prepričevalno navedel troje pojavov : tehniko, maso, nemirnost.

Odkritosrčno se klanjam marsikateri pridobitvi moderne kulture ; toda, če si skušam objektivno odgovoriti na vprašanje, kakšne darove je sleherni izmed omenjenih treh pojavov poklonil celokupnosti človeštva in posamezniku, žal ne pridem do nič kaj razveseljivih zaključkov.

Razvoj moderne tehnike je v rokah posameznih izvoljencev „sreče“ nakupičil neverjetne zaklade bogastva ter začel vedno glasneje oznanjati evangelij komforta. In udobnost življenja je rastla in rastla, dokler se ni nazadnje razvila do rafiniranosti uživanja. Napredek v načinu pridobivanja in posebej še razvoj prometnih sredstev je na stežaj odprl vrata kulturnim strupom, kakor so : alkohol, čaj, kava, opij . . . In kaj je bilo posledica ? Strahovito naraščanje bolezni, ki bi jih lahko imenovali „moderne“ : rak, vnetje slepiča, srčne in živčne bolezni, prisadi . . . Kajpada je udobnemu načinu življenja, ki je zavládalo v imovitejših krogih, bil preobilen otročji blagoslov na poti ; in pridobitve tehnike so ga pomagale omejevati ter ga i končno omejile do one stopnje, ki jo nudi današnja Francija in nje „Mene tekel“ . . . Da je ta pojav v kauzalni zvezi z „moderno kulturo“, o tem najbolj pričajo države, ki jih ta kultura še ni preveč oblizala : v Bulgariji, Srbiji, Rusiji se prebivalstvo silno pomnožuje, dočim se uprav kulturna središča (Paris,

Berlin, London) kažejo v najneugodnejši luči. — Večinoma udobnost je bila tudi povod, da je mati lastnemu otroku jela kratiti zanj najnaravnejšo hrano — materino mleko.

Kar je počenjala imovita „gospoda“, vse to je seveda skušala posnemati neimovita, v mesta deroča ter vedno bolj se urbanizujoča masa. A s silno naraščajočimi mesti so naraščali tudi sadovi moderne, v teh mestih se osredotočujoče kulture — prostitucija in spolne bolezni, alkoholizem, razsipnost, blaziranost . . . Vse to si je čedalje bolj priborilo pot i v najširje sloje ljudstva.

Tista mrzlična nemirnost, ki jo *Sombart* navaja kot tretji znak moderne kulture, pa nam je prinesla demokratično bolezen — neurastenijo. (*Dubois*¹ jo dokaj značilno imenuje: psihastenijo).

Bilanca tega, kar so kulturni narodi (Europe in severne Amerike) prejeli iz rok malika, ki ga s ponosom imenujemo moderno kulturo, je torej res vse prej nego ugodna, saj se neusmiljeno glasi — degeneracija človeštva, t. j. „podpovprečna prilagojenost na eksistenčne pogoje posameznika in njegove vrste.“

Da istinito že do grla tičimo v degeneraciji, o tem priča cela vrsta kričečih simptomov, osobito naša telesno-duševna konstitucija, ki ne odgovarja več splošnim biološkim pogojem, zlasti ne zahtevam, ki nam jih stavi konkurenčni boj z drugimi, še čilimi narodi („rumena nevarnost“!). Različne krize n. pr., ki se jim posameznik ne more izogniti, moderni človek le nepovoljno prenaša:

---

¹) *Selbsterziehung*. (Iz francoščine prevedel E. Ringier, 2. natis. Bern. Založil A. Franke. 1909). Str. 10.

v dobi spolne dozorelosti ali ob porodu se vedno češče pojavljajo psihopatije; strahovito naraščajoče število samomorov — celo v vrstah otrok — in duševnih bolezni; kratkovidnost, slabo zobovje, izpadanje las, občutno pojemajoča sposobnost za vojaški stan¹⁾ etc., vse to je živa priča naše fizične in psihične degeneracije.

In — last not least — nili *décadence* comme il faut, da v naši moderni dobi sploh velja za „nenobel“, biti telesno krepak ter imeti zdrave živce! Kaj govori v tem oziru noša, kaj karikature dobro ilustrovanih listov, ki so običajno najvernejše zrcalo časovnih struj!²

*Dubois*³ smatra za degeneracijo tudi tisto vseobče zgolj namišljeno bolovanje naše dobe, ki mobilizuje višjih deset tisoč po zimi na jug in spomladi na riviero, in zlasti še najširjih množic z nekim fatalističnim prepričanjem, da se morajo umakniti prvemu žarku poletnega solnca v „letovišče“.

A da je degeneracija — vsaj pretežno — v istini učinek moderne kulture, o tem nas menda dovolj evidentno pouči pogled na „prirodna“, telesno jačja, za napore sposobnejša plemena, med katerimi najdeš mnogo manj defektov kakor so recimo kratkovidnost,

---

¹⁾ Prispod. v tem pogledu Kemmer-jevo sila instruktivno brošuro „*Grundsünden des Gymnasiums und Vorschläge zu ihrer Heilung*“. Verlag der Ärztlichen Rundschau. München. 1910.

²⁾ Prispod. Elsenhans, *Charakterbildung*. Založila Quelle in Meyer. Leipzig. 1908. Str. 13.

³⁾ *De l' influence de l' esprit sur le corps*. (Nemški prevod, 2. natis, oskrbel E. Ringier. Bern. Založil A. Francke. 1906. Str. 90—94).

slabi zobje etc. In je li morda le slučaj, da znaša v Rusiji število za vojaško suknjo sposobnih mladeničev malone 95⁰/₀?!

A kako spričo nevesele sedajnosti vsaj izboljšati perspektivo za bodočnost?

Edino sredstvo je, da sleherni posameznik upošteva klic zgoraj omenjenih „čudakov“: *Retournons!* Edini pravi lek za vseobčno bolezen naše dobe vsebuje recept: Krepka, silna volja! In da je silna volja = uspeh, to je ob zgovornih zgledih iz življenja dokazal *Swett Marden* v svoji knjižici „*Pushing to the Front or Success under Difficulties*“¹⁾, ki se da z mirno vestjo imenovati standard-work te vrste, najširji javnosti namenjenih knjig.

Toda se li razne zapovedi in prepovedi — sustine et abstine!, ne razsipavaj!, ljubi svojega bližnjega...! —, ki jih posamezniku nalaga higiena, etika, sociologija, politika, biologično spoznanje, ekonomija... ne glase, kakor da ti kdo ukaže: „Bodi milijonar!“? Je li tako lahko, tudi hoteti in vresničiti, kar sem spoznal za dobro? In zlasti še v dobi, ki mora pač skesano reči: „Imamo zmisel za vse mogoče, a moči nimamo za nobeno stvar“²⁾? Saj je vendar med alkoholiki najti visoko izobraženih, celo genialnih posameznikov, ki si „ne morejo pomoči“, saj vendar Francozje vedo, da gre za „to be

---

¹⁾ V nemščino pod naslovom „*Wille und Erfolg*“ prevedla Eliza Bake. Stuttgart in Berlin. Založil W. Kohlhammer. 1909.

²⁾ Feuchtersleben, *Zur Diätetik der Seele*. (Reklamova izdaja). Str. 138.

or not to be," ako ne krenejo s sedanje poti, eppur... Ali ne velja i o volji, da česar se Janezek ni učil, tega Janez ne zna? Da, tudi voljo treba vzgajati! In zlate besede vsebuje stavek, da vsa naša sreča zavisi od vzgoje volje.¹⁾

2. Vsebina pojmov: „hočem, nočem“.

Vprašanje, ali in na kak način je možno vzgajati — svoje in tuje — hotenje, tvori problem iz tako imenovane uporabljene psihologije. Če pa je istina, da naturae non imperatur nisi parendo, tedaj na to vprašanje ni mogoče odgovoriti, ako si nisi na jasnem o bistvu „volje“ in nje temeljnih zakonih.

Sicer jedva preteče teden, ki bi ne prinesel študije, monografije, brošure ali debele knjige o psihologiji volje — osobito treba občudovati plodovitost autorjev o poglavju „svoboda volje“ —, ali vendar „volja“ zdaleka še ni v tej meri obdelana kot „intelekt“. In kako pisan mozaik tvorijo nazori o bistvu hotenja med psihologi, je pokazal Külpe²⁾.

Izmed tozadevne psihologične literature se mi za naše vprašanje predvsem zdita aktualni Pfänder-jeva

---

¹⁾ Levy, *Die natürliche Willensbildung*. Eine praktische Anleitung zur geistigen Heilkunde u. zur Selbsterziehung. (V nemščino prevedel M. Brahn. 2. natis. Založil R. Voigtländer. Leipzig 1909). Str. 118.

²⁾ *Die Lehre vom Willen in der neueren Psychologie*. I., II. (V Wundtovem zborniku „Philosophische Studien“, V., str. 179 sl. in 381 sl.).

„Phänomenologie des Wollens“¹⁾ in Ach-ovi „Über die Willenstätigkeit und das Denken“²⁾ pa „Über den Willensakt und das Temperament“³⁾. *Pfänder*, ta precizni in jasni mislec⁴⁾, v svojem remek-delu po intro-ali prav za prav retrospektivni metodi analizuje „pojave“ volje, *Ach* pa je nastopil — na tem polju precej trnjevo — pot eksperimenta, ki ji je načelo: „določiti zakonite zveze med pojavi ter izslediti rezultatov splošne vsebine“.

Vsakdanja govorica rabi celo vrsto izrazov, ki jih povprečnik utegne istovetiti s pojmom hotenje (= hočem, nočem), a ki jim za znanstveno rabo treba strogo opredeliti pomen. Evo peščice takih konkretno porabljenih izrazov:

Bolnemu prijatelju želiš zdravja; v tujini na sv. večer zahrepeniš po domačem krovu; z bedakom se nočeš prepirati; razgret se upiraš vabljeni skušnjavi čaše ledenomrzlega piva; vsiljujoče se ti neprijetne misli se braniš na vse kriplje; opravičeni prošnji siromaka

---

¹⁾ Eine psychologische Analyse. Von der philosophischen Fakultät I. S. der Universität München im Dezember 1899 mit dem Froschhammer-Preise gekrönte Preisschrift. Leipzig. Založil J. A. Barth. 1900.

²⁾ Eine experimentelle Untersuchung mit einem Anhang: Über das Hippsche Chronoskop. Göttingen. Vanderboeck & Ruprecht. 1905. Skrajšano citiram: Ach I.!

³⁾ Eine experimentelle Untersuchung. 1910. Založila Quelle & Meyer. Leipzig. Skrajšano citiram: Ach II.!

⁴⁾ Njegova knjiga „Einführung in die Psychologie“. (Leipzig. Založil J. A. Barth. 1904) je vsled svoje temeljitosti in jasnosti našla vsestransko priznanje!

skušaš po svojih močeh ustreči; kot človek zahtevaš človeških, kot državljan državljanskih pravic; i ti bi rad slišal novo skladbo, o kateri si pravkar čital navdušeno oceno; po dolgem premišljanju si se končno odločil za bodoči stan; na postaji motriš družbo turistov v polni opravi in tudi tebi, čeprav morda nisi hribolazec, se za hoče „visoko vrh planin“; gotovo si se že sam na sebi uveril, da „moč neizmerna je sklep,“ ako si za trdno sklenil, da hočeš biti „mož jeklen“; prizadevaš si večkrat, spomniti se na to ali uno letnico, ime...; kadar te je volja, ti sleherno delo gre urno od rok; kot ud človeške družbe boš pač stremil za vseobčimi cilji človeštva. Etc.

Želja, hrepenenje, izbegavanje, težnja, sklep, zahtevanje, upiranje... in hotenje so psihični ideji, ki za nje rabimo skupno ime: stremljenje.

Hotenje je torej neke vrste stremljenje, ki pa se ne morda šele po svoji jakosti, marveč že kvalitativno razločuje od želje, hrepenenja, prizadevanja, upiranja. In sicer so za hotenje značilna ta-le svojstva.

1.) Moraš biti uverjen, da ti je mogoče to, po čemer hoteč stremiš, z lastnim dejanjem vresničiti. Lepo vreme na pot v planine boš si pač želel, nikakor pa ga „hotel“. Kajpada sledi iz omenjene določbe, da ti je le bodoč doživljaj možno hoteti; a — *facta infecta fieri non possunt*.

2.) Vsakokratno hotenje cilja je istočasno¹⁾ i hotenje lastnega dejanja kot sredstva v svrhu, da dosežeš to,

---

¹⁾ Kajpada istočasno hotenje cilja pa k temu cilju vodečega dejanja vsebuje *dvoje* aktov hotenja, ki jih je vselej takrat zlahka razločiti drugega od drugega, če cilj hočem rad, dejanje pa nerad (ko n. pr. „*nolens volens*“ kaj storim).

po čemer hrepeniš. Če hoče vrana piti, mora s hrasta iti, prav dobro uči ljudska modrost narodne prislovice. O Rockefellerju pravijo, da je že iz mlada hotel postati najbogatejši človek na zemlji. In postal je, ker je zaeno hotel in vsa sredstva, ki so kot edina pot vodila do daljnega cilja.

3.) Hoteč kak doživljaj kot cilj svojega hotenja, hočeš zaeno vse tisto, kar smatraš kot neobhodno spojeno z vresničenim ciljem. Prekrasen primer:

Kako

bit' hočeš poet, in ti pretežko
je v prsih nosit' al pekèl, al nebo!

Stanu

se svôjega spomni, trpi brez miru!

(*Prešeren, Pevcu*).

Kakor pojem ,h o č e m', istotako treba za eksaktno uporabo natančno določiti i pojem ,n o č e m' ter ga zlasti opredeliti sproti pojmom: se upiram, odklanjam, črtim, se branim in sličnim.

Psihični pojav ,nočem' nikakor ni nebivanje, manjkanje pojava ,hočem'; istotako s tem, da nočem česa, ni še rečeno, da hočem kak negativno določen cilj. ,Nočem' je svoje vrste stremljenje ter stoji v istem razmerju do pojmov: odklanjam, se upiram . . ., kakor ,hočem' do pojmov: želim, hrepenim, si prizadevam . . . Zato pa veljajo za psihični fakt ,nočem' iste značilne lastnosti (sproti pojmom: odklanjam, se upiram . . .), kakor za ,hočem' (sproti pojmom: želim, hrepenim, si prizadevam . . .). In te značilne lastnosti se dajo tako-le formulovati:

1.) Moraš biti uverjen, da ti je mogoče nastopek tega, česar nočeš, z lastnim dejanjem zaprečiti. Neozdravljiv mlad bolnik jadikuje, da še ne bi rad umrl; nikakor pa — vsaj dokler je pri zavesti — ne bo rekel: nočem umreti! Kajpada je tudi tvoj ‚nočem‘! obrnjen le na bodoče doživljaje.

2.) Stem da nočeš cilja, nočeš tudi lastnega dejanja, ki kot sredstvo vsebuje pot do cilja. Kako neki bi hotel do šestih ležati, če nočeš zamuditi vlaka, ki odhaja zjutraj ob šestih!

3.) S tem, da nočeš kakega doživljaja, nočeš ob enem ničesar, kar smatraš za neobhodno spojeno s tem doživljajem. Tako n. pr. zahteva ljudska modrost, da, kdor ne dela, naj ne je! —¹⁾

3. Cilj hotenju; hotenje — psihična prvina.

Kakor drugi psihični deji (zaznavanje, mišljenje, čutenje . . .) tako ima tudi sleherni akt stremljenja svoj predmet; kdor se spominja, ta se spominja nečesa; kdor posluša, ta posluša nekaj; kdor čuti, ta čuti nekaj; in kdor želi, hoče, se brani, noče . . ., ta želi, hoče nekaj, se brani nečesa, noče nečesa, čeprav morda v posameznih slučajih to, za čemer streliš, ne leži kar tako „na dlani“. Človek, ki „ne ve, kaj hoče“, ni tako redek — in niti zdaleka ne vselej kakšno anomalijo vsebujoč

---

¹⁾ O značilnih lastnostih pojmov ‚hočem‘, ‚nočem‘ prisp. Pfänder, *Phänomenologie*, str. 83—111.

— pojav!¹⁾ Prešeren je očital za ilirizem navdušujočemu se Vrazu, da „lákota dnárja, časti vléče pisárja drugám“; ali najbrž je Vraz bil v dno duše „prepričan“, da je prijateljevo očitaje neosnovano. Za „idealom“ stremeči umetnik, znanstvenik, zaljubljenec . . .²⁾ „domovini“ služeči politik. Žurnalist hoče vsekako biti le „čuvar javne morale“, bankir je o Božiču položil 100 K „za kurjavo mestnim ubožcem.“

Predmet posameznega stremljenja, torej to, kar želiš, po čemer hrepeniš, kar hočeš, česar se braniš, čemur se upiraš, česar nočeš . . ., se imenuje cilj stremljenja.

Način pa, kako poedina psihična dejstva shvačajo svoj predmet, ni vsem en in isti. Dočim n. pr. od daleč zroč sočnato zelen gorskega pašnika ali diveč se klasični slikar stojiš predmetu, ki se ti po njem „pase“ oko in ki ti „vzbuja“ raznolika čustva, v psihičnem oziru bolj ali manj pasivno nasproti in predmet takorekoč poseza v tvojo duševnost, se tvoja psiha n. pr. zaznavajoč idejo globokega poëma, shvačajoč etično, estetično, ekonomsko . . . vrednoto, predočujoč si kompliciran aparat za eksperimentalno-psihologične svrhe in osobito tvoreč si svojo „sodbo“ o tem ali onem, nahaja v primeroma tvornem stanju ter zaznavajoč, shvačajoč, predočujoč, sodeč takorekoč zdaleka psihiški meriš na predmet, skušajoč ga kolikor mogoče „pogoditi“. Še bolj potencirana pa je ta duševna tvornost spričo aktualnega stremljenja v tvoji duševnosti: saj se želeč, hrepeneč, hoteč, za-

---

¹⁾ Gl. str. 27.

²⁾ Prim. *Schwarz*, Psychologie des Willens. Zur Grundlegung der Ethik. Leipzig (Engelmann) 1900. Str. 188—190.

htevajoč, hlepeč... skušaš rekel bi duševno približati predmetu svojega stremljenja, upirajoč se, črteč, braneč se... pa se od njega oddaljiti. Živa slika konkretnega stremljenja se mi zde verzi:

Srce trepeče
od hrepenenja,
v šumni vrtinec
sili življenja. (*Jenko*).

Ker pa nobeno izmed psihičnih dejstev kakor so občutek, zaznava, predočba, mišljenje, čustvo... na ta način kot stremljenje ne shvača svojega predmeta, z nujnostjo sledi, da konkretni doživljaj, ki ga imenujemo stremljenje, — torej tudi hotenje — nikakor ni svota intelektualnih in emocionalnih psihičnih dejstev, kar je zlasti trdila „asociacijska psihologija“, marveč da tvori jedro slehernega stremljenja psihična prvina, ki nima prav nič sorodnega z ostalimi psihičnimi prvinami in ki ji občutki, zaznave, predočbe, mišljenje, čustva, koje običajno zalotimo v najožji družbi s konkretnim stremljenjem, tvorijo le neločljivo spremstvo. Skratka: sleherno stremljenje in potemtakem tudi hotenje je — psihična prvina, ki se kot taka ne da definirati, ki ji marveč le shvatiš bistvo, če — naknadno — obrneš pozornost na slučaje svojega živega stremljenja.

4. Dejanje.

Ako se naj moja želja ali moje hrepenenje po čem spremeni v hotenje, da bom opravičeno rekel: „hočem!“, tedaj mora — gl. str. 12! — mojemu stremljenju za

ciljem paralelno teči stremljenje, da ta cilj z lastnim dejanjem vresničim. „Vselej, ko v istini hočem doživljaj, ki sem si ga kot bodočega predočil, vsebuje to hotenje ob enem, da sem pripravljen, z dejanjem vresničiti pogoje, od katerih zavisi vresničenje tega doživljaja.“¹⁾

Dejanje je sredstvo do cilja; kdor torej hoče cilj, ta hoče pač in mora hoteti tudi sredstvo, ki izključno vodi do cilja. Kajpada velja ta zahteva v polnem obsegu i za „notranje“ dejanje. Če se hočem domisliti, kje sem že videl človeka, ki je pravkar stopil mimo mojega okna, treba, da hočem o tem tudi premišljati.

Toda kaj je bistvo dejanja?

Skusimo na to vprašanje odgovoriti ob analizi konkretnega slučaja!

Ves popoldan sem presedel pri pisalniku, vtopljen v ne baš lahko umljiv znanstven spis; sedaj proti večeru pa hočem ven na polje, da se v svežem zraku odpočijem od vsepopoldanjskega napora. Cilj mojemu hotenju je: se odpočiti v svežem zraku na polju. Ta cilj mi je dan, ko še sedim pri pisalniku, odloživši knjigo. In da svoj cilj realizujem, hočem vstati ter se napotiti proti polju; ker hočem cilj (= odpočiti se), hočem i sredstvo (= storiti pot na polje). A še predno krenem z nogo, da bi se dvignil od pisalnika, doživim posebne vrste občutek: kakor bi se roke in noge v določeni smeri premaknile in kakor bi me nekaj dvigalo kvišku. To pa nikakor niso morda „kinestetski“ občutki, saj še vedno docela mirno

---

¹⁾ *Pfänder, Phänom.*, str. 86.

sedim; in tudi vizualno si nisem nikakih kretenj pred-očil. To je marveč psihičen pojav, ki ga je Ach¹⁾ eksperimentalno preštudiral ter mu dal ime intencionalni občutki kretnje.

„Kot intencionalni občutki kretnje zaznamovani psihični pojavi so svojevrstni, specifični občutki, kakor jih često opaziš pred kretnjo, ki jo hočeš izvršiti, ne da bi se kretnja takoj vresničila. Tako n. pr. se pojavijo ti občutki — — spričo sklepa, če kretnja, ki bi se imela izvršiti, ni bila privajena ali če se zoper nje realizacijo pojavijo zapreke. Ti občutki določajo smer nameravane kretnje. Včasih so slabi, da jih je jedva opaziti in kretnja ne nastopi, včasih zopet so tako jaki, da se iz njih neposredno razvije kretnja. Prehod v kretnjo se tedaj izvrši in continuo. Zato so jih tudi — neopravičeno — imenovali občutke innervacije“.²⁾

A nikakor ni treba, da bi kretnja nastopila tam, kjer se ti je pojavil nje intencionalni občutek; saj se ti n. pr. — to uči izkušnja — intencionalni občutek kretnje kvišku, ki jo v prihodnjem trenutku izvršiš z roko, lahko javi v očeh, rami, palcu na nogi . . .³⁾ A glede nastanka teh pojavov treba reči, da so intencionalni občutki kretnje najbrž centralnega in ne perifernege izvora.⁴⁾

Eksperiment je dognal, da preizkuševanec celo v nepremakljivo pritrjenem prstu na eksperimentatorjevo

---

¹⁾ Ach I., passim.

²⁾ Ach I., str. 150.

³⁾ Gl. Ach I., str. 151.

⁴⁾ Gl. Ach I., str. 155.

povelje, naj pritrjeni prst premakne na desno ali levo, kvišku ali navzdol, zaznava intencionalni občutek kretnje v tej meri — In ni li morda to, kar človek često nakrat občuti kot moč v sebi „da bi vse zdrobil“, — tak intencionalni občutek različnih kretenj?!

Intencionalnim občutkom kretnje — v gori omenjenem slučaju — slede vsakojake kretnje vsega telesa, ko se vzdignem ter korakam proti polju, kretnje, ki mi o njih poročajo kinestetski občutki.

A kateri izmed členov v nepretrgani verigi: „hočem (dovršiti pot) — intencionalni občutki kretenj — izvršene kretnje“ ima pravico, nazivati se dejanje? Nobeden za-se, edino le vsi zaeno! Dejanje tvori ne-ločljiv kompleks, v katerem nepretrgoma druga v drugo prehajajo komponente: hočem (realizacijo cilja) — intencionalni občutek kretnje — izvršena kretnja.

Kakšne so te komponente glede „notranjega“ dejanja, — ignoramus, in najbrže — ignorabimus!

Nastati utegne vprašanje, moram li istočasno, ko hočem cilj, početi z njegovo realizacijo, t. j. mora li hotenju na mah slediti dejanje, ali temveč vresničenje cilja lahko i pozneje nastopi, ne da bi se pri tem spremenil značaj hotenja. Jeli to še hotenje, če n. pr. sedaj rečem: „Jutri hočem v gledišče!?“ *Pfänder*¹⁾ bi odločno odgovoril z da, dočim je n. pr. *Meumann*²⁾

---

¹⁾ *Phänom.* str 87.

²⁾ *Intelligenz und Wille.* 1908. Založila Quelle & Meyer. Leipzig. Str. 188, 293.

mnenja, da je dejanje neločljivo od hotenja, češ, „kdor govori o hotenju, ki ni ob enem izvajajoče dejanje, ta s takim izražanjem dela le zmešnjavo“. Kdo ima prav? Oba? Nobeden?

Poglejmo, kakšen neki je aspekt zgoraj kot dejanje reklamirane verige: „hočem (realizacijo cilja) — intencionalni občutek kretnje — izvršena kretnja“, če sedaj rečem: „Jutri hočem v gledišče in sicer v drugo vrsto!“ Ni li celoten kompleks, ki smo ga prej imenovali dejanje, tukaj razbit na dva komada: današnje hotenje in jutri izvršene kretnje?

Da vidimo!

Če mojim besedam: „Jutri hočem v gledišče in sicer v drugo vrsto!“ res odgovarja konkreten pomen in če jih nisem izustil le „kar tako“, da z njimi prikrijem svoje prave misli, tedaj izražajo moje besede to-le: če hočem biti pri jutrišnji predstavi, moram jutri pred predstavo storiti pot do gledišča; še prej pa si moram oskrbeti vstopnico in prečitati naznanjeno dramo; a da bo mi vse to — od česar zavisi moj cilj — mogoče, je treba, da že danes, zdaj, t. j. v trenutku, ko hočem jutrišnji cilj, začnem hiteti z ostalim delom.

Tista, kajpada precej dolga veriga, ki spaja moj jaz s ciljem njegovega hotenja (= jutrišnjo predstavo) — kakor vidimo — ni nikjer pretrgana. Ker hočem jutri v gledišče, hočem danes prečitati dramo, zato vzamem knjigo; a še predno v istini stegnem roko, zaznavam v njej intencionalni občutek kretnje. Nato hočem po vstopnico, zato se napotim do blagajne; a še predno storim prvi korak, zopet intencionalni občutek dotičnih kretenj. itd., itd.

Iz tega razmotrivanja sledi, da ima *Meumann*, povdarjajoč neločljivost hotenja in dejanja, v isti meri prav kakor *Pfänder*, ki trdi, da lahko danes „hočem“ iti jutri v gledišče. Treba le upoštevati, da veriga, ki ji pravimo dejanje, lahko šteje večje ali manjše število členov, da je dejanje torej lahko cela vrsta posameznih naperjenosti,¹⁾ ki ima vsaka za se svoj cilj in ki so vse celokupno obrnjene proti glavnemu cilju.

5. Ekonomija dejanja.

Do hotetega cilja vodi edino le pot dejanja. Ali pa je sploh cilj dosegljiv, o tem pouči človeka samo le izkustvo. Zakaj steza dete ročico za zvezdami?

Hm! Pravijo, da — *experientia docet, historia magistra vitae*, Probieren geht über studieren...! Toda običajno me pač lastno — in še v večji meri tuje — izkustvo le na splošno pouči, da do cilja y vodi pot dejanja x, ne da bi s tem bile določene i posamezne okoliščine, ki me lahko speljejo s poti.

Konkreten zgled! Zagrebčan hoče po poslih v Ljubljano. Neštetokrat se je že vozil po južni železnici, toda vedno le v smeri proti Gradcu. Vsakikrat je, dosevši na Zidani Most, reproduciral predočbo „dunajski“ vlak, ki ji je pravočasno sledilo dejanje — vstop na dunajski vlak. A kako da i danes ne izvrši ravno iste reprodukcije, marveč da tvori asociacijo „Zidani Most — „tržaški“ vlak“ ter tudi temu primerno vstopi? I no, boš rekel, ker hoče priti v Ljubljano!

---

¹⁾ O „naperjenosti“ gl. str. 22—24.

Psihologični zakon, ki obvlada ta in vse analogne položaje, je eksperimentalnim potem izsledil *Ach* in to ob frapantnih zgledih.¹⁾

Ob „reakčnih poizkusih“ analizujoč pojave volje je *Ach* eksaktno dokazal, da stavljena ti naloga, naj na ta ali oni način „reagiraš“, natančno določi tok psihofizičnih dogodkov. Da z dejanjem v istini dosežeš cilj in da ne kreneš s poti, v to ti pomagajo „determinirajoče tendence“²⁾ (ali „determinacija“³⁾), ki jih vsebuje predočba cilja ali tvoja „naperjenost“.⁴⁾

Pod pojmom „determinacija“ ali „naperjenost“ je umeti dejstvo, da je tvoj jaz, ki ga neposredno doživiš, obrnjen, naperjen proti določenemu cilju.⁵⁾ Predočba cilja namreč vsebuje podzavestno učinkujoče vplive, ki določajo urejen in smotriv tok vsem psihofizičnim procesom, kojim tvori izhodišče predočba sredstva. Osobito se vsa s predočbo sredstva započeta reprodukcija in asociacija pod vplivom determinirajočih tendenc vrši v smeri proti cilju. Skratka: determinira-

¹⁾ Gl. *Ach* I., str. 188—190.

²⁾ Gl. *Ach* I., str. 187—249.

³⁾ Gl. *Ach* II., passim.

⁴⁾ Gl. *Specht*, *Das pathologische Verhalten der Aufmerksamkeit*. (Separatni odtisek iz „Bericht über den III. Kongress für experimentelle Psychologie in Frankfurt a. M. vom 22.—25. April 1908.“ Leipzig. Založil I. A. Barth. 1909). V tej lepi monografiji, osobito v nje II. delu je *Specht* — na podlagi pod *Ach*-ovim vodstvom izvršenih reakčnih poskusov — še posebej povdarril, da „determinirajoče tendence“ ali „naperjenost“ tvorijo temelj duševnim pojavom, ki jih imenujemo stremljenje.

⁵⁾ Gl. *Specht*, l. c. str. 60.

joče tendence povzročijo realizacijo cilja v smislu namena,¹⁾ ker „povzročijo urejen tok predočeb v mišljenju in dejanju.“²⁾

Da ni imel prej omenjeni, v Ljubljano potujoči Zagrebčan cilja „pred očmi“, bi pač tudi tokrat, ko je trebalo prestopiti, reproduciral: „Zidani Most — ,dunajski‘ vlak“ ter se odpeljal v napačno stran; a zavedajoč se tokratnega cilja je asociiral: „Zidani Most — ,tržaški‘ vlak“ ter vstopil v pravi smeri.

Dejstvo naperjenosti ali determinirajočih tendenc istotako izpričuje sledeči, tudi psihologiji vsakdanjega življenja dobro znani primer, ki ga omenja *James*³⁾ — in slično *Levy*⁴⁾ —: ko se skušaš spomniti pozabljenega imena, takrat si običajno pomagaš na ta način, da v duhu preletiš kraje, osebe in stvari, ki so bile v tem ali onem odnosu s pozabljenim imenom. Toda včasih ves tak trud ostane brez uspeha; človek ima občutek, da čim bolj si prizadevaš, tem manj utegneš doseči. In tedaj rado pomore nasprotno sredstvo. Ne trudi se dalje in skušaj kaj drugega vzeti v misli! In za nekaj časa se ti ime „samo od sebe“ pojavi v spominu, kakor da ga sploh nisi pozabil.

In da v istini lahko i tak objekt vnanjega sveta, ki ti ni prišel do zavesti, vpliva na tok duševnega živ-

---

¹⁾ *Ach* I., str. 210.

²⁾ *Ach* II., str. 4.

³⁾ *Die religiöse Erfahrung in ihrer Mannigfaltigkeit*. (Materialien und Studien zu einer Psychologie und Pathologie des religiösen Lebens. V nemščino prevedel G. Wobbermin. Leipzig. J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung. 1907). Str. 196.

⁴⁾ L. c., str. 42.

ljenja, o tem nepobitno priča „zgled asociacije pôtem nezavestnih osrednjih členov“, ki ga omenja *Jerusalem*.¹⁾

Praktični pomen determinacije se ti utegne v pravi luči pokazati, če si predочиš komplicirano verigo psiho-fizičnih členov, ki so v svoji skupnosti *conditio sine qua non* recimo v dosego političnega, umetniškega, etičnega . . . cilja. S tega vidika še le prav umemo, kaj se pravi: „Ljudem ne manjka moči, manjka jim volje“. (V. Hugo). Kaj je neki vzrok, da kdo govori de *omnibus et quibusdam aliis*? In temeljni zakon psihoterapije slove: „Vsaka predočba je v stadiju postanka se nahajajoče dejanje“. ²⁾ V istini „moč neizmerna je sklep!“ (Koseski).

V svoji naperjenosti si torej vsakikrat obrnjen proti določenemu cilju; a to, kar te naperi, duševno obrne v gotovo smer, je lahko raznovrstnega značaja: namen, povelje, naloga, opozoritev, prepoved, maksima, sugestivni vpliv . . .³⁾

Če z namenom, na ukaz ali prošnjo . . . prvič izvršiš to ali ono dejanje, se pri tem docela zavedaš, da si hotel dejanje, t. j. da se je tok psihofizičnih procesov pri tem izvršil v smislu determinacije ali tvoje naperjenosti. A čim večkrat realizuješ dejanje, tem bolj gineva ta zavest; dejanje se vedno bolj mehanizira, dokler se

---

¹⁾ *Philos. Studien* (Wundt), X., str. 323.

²⁾ *Levy*, l. c. str. 16.

³⁾ O neverjetno silnem vplivu sugestije gl. n. pr. knjigo ruskega psihiatra: *Bechterew, Die Bedeutung der Suggestion im sozialen Leben*. Wiesbaden. Založil J. F. Bergmann. 1905. in *Levy*, l. c., osobito str. 127—195.

naposled ne izvrši do cela avtomatično.¹⁾ Ko si se začel učiti klavirja, gosli, petja . . . , si moral ob sleherni noti hoteti udariti pravo tipko, zadeti pravi primek na struni ali pogoditi pravi glas; sčasoma pa je zadostoval pogled na noto in pravi glas, prava tipka ali struna je sledila „sama od sebe“. Povelje pri telovadbi ali na vojaškem vežbališču! Signali! Na ulici si nekoga pozdravil ter se še le naknadno zavedel, da je tvoj pozdrav veljal znancu, ki ga dan na dan srečavaš ob tej uri.

Avtomatično dejanje je torej prvotno hoteto dejanje.

6. Motiv.

„Zakaj hočeš prav danes v gledišče?“, tako si vprašal tovariša in odgovoril ti je: „Ker hočem slišati ‚Prodano nevesto‘!“ In da si še dalje vprašal: „Zakaj pa hočeš slišati ‚Prodano nevesto‘?“, bi bil tovariš najbrž v prvem trenutku osupnil nad „čudnim“ vprašanjem ter ti morda osorno odvrnil: „Zato, ker hočem!“

Tvoj „zakaj?“ prvega vprašanja po svojem pomenu ni istoveten z „zakaj?“ v drugem vprašanju. V prvem vprašanju je „zakaj?“ = zavoljo česa?, v drugem pa „zakaj?“ = iz kakšnega vzroka? Na prvi „zakaj?“ ti tovariš navede razlog (*ratio cognoscendi*, *πρότερον πρὸς ἡμᾶς*, Erkenntnisgrund), vsled kterega hoče sredstvo; na drugi „zakaj?“ pa bi ti imel povedati, kaj je vzrok (*ratio fiendi*, *causa efficiens*, *πρότερον τῇ φύσει*, Realgrund), da hoče cilj.

---

¹⁾ Prisp. *Ach* I., str. 230.

Razlog, vsled kterega vsakdo, ki hoče cilj, hoče tudi sredstvo do cilja, imenujemo motiv hotenju sredstva; in vsakdanje vprašanje, kaj ga (jo) je „napotilo“, „neslo“, „gnalo“ . . . v tujino, smrt . . ., je vprašanje po motivu. Ker pa človek v normalnih odnošajih vsakokrat ve, vsled kakšnega razloga hoče dejanje (kot sredstva do cilja), zato velja trditev, da — v kolikor me je motiv napotil, sem se sam napotil.¹⁾

Hotenje sredstva je torej vsakikrat motivirano, to se pravi, vem mu za razlog. Kaj pa hotenje končnega cilja?

„Oprosti, ne pojdem, ker ne maram tam srečati tistega I.“, se je opravičeval prijatelj, ki sem ga povabil na nedeljski izlet. A na moje diskretno vprašanje, zakaj noče srečati tistega I., je prijatelj zmajal z ramami, češ: „Sam ne vem, zakaj ne!“

In skoro sem uverjen, da bo isti „Ne vem, zakaj!“ odgovor, če te vprašam, zakaj hočeš biti pošten, ali če vprašam veseljaka, zakaj zbija šale, skopuha, zakaj skopari, umetnika po volji božji, zakaj hoče ustvariti kip, sliko, poem . . .

Hotenju končnega cilja ne najdemo razloga; hotenje končnega cilja ni motivirano. S tem pa še nikakor ni rečeno, da hotenje cilja ne bi imelo — vzroka.

7. Vzrok hotenju.

„Ako za čim stremim, ni treba da cilj svojega stremljenja nazorno zaznavam kot predočbo, na katero merim s svojim stremljenjem. Nimalo ni tako kakor uči.

---

¹⁾ Prisp. *Pfänder, Phänom.* str. 98—104.

asociacijska psihologija, da bi si namreč kaj najpreje predočil in da bi iz te predočbe prihajal učinek, ki določa tok duševnim procesom. Prvotno je namreč stremljenje; to stremljenje ima docela določeno prvotno smer in implicate, nenazorno, vsebuje določeni cilj. Cilj sam pa, kolikor ga zaznavam kot predočbo, je nekaj sekundarnega.“¹⁾ Na vprašanje, jeli ima s svojimi pesmimi zavedno tendenco, je O. Župančič odgovoril: „Človek stremi za raznimi cilji in jaz mislim, da je poezija sled te poti. Čisto zavedne tendence v meni ni.“²⁾ In francoskemu filozofu Bergsonu je princip življenja — volja, češ da človek nima uma v svrho špekulacije, temveč v svrho dela.³⁾

Precej paradokсно se glasijo te besede; toda mislim le za človeka, ki še do grla tiči v tistem „medicinskem materializmu“ oziroma modernem senzualizmu, ki le to priznava, „kar vidim, slišim, otipljem.“ Se li tak ekstremni senzualist ne postavi večkrat sam na laž n. pr. s stavkom; „Nekaj mi manjka, nekaj bi rad, a sam ne vem, kaj!“? Saj vendar te besede ne izražajo nič drugega, nego: stremim za ciljem, ki ga ne zaznavam kot nazorno predočbo.⁴⁾ Iskanje „novih poti“ v umetnosti! „Slepa“ volja do oblasti, ki jo očitujejo nekatere osebe! In pač malone sleherni smrtnik stremi „iz vse duše,“ „nad vse,“ za „ciljem svojega življenja“. Toda bo li vselej tako lahko i reči, kaj je ta „življenja

---

¹⁾ *Specht*, l. c. str. 59.

²⁾ Izidor *Cankar* (Dom in Svet 1911, „Obiski“, str. 77).

³⁾ Dtto. str. 76.

⁴⁾ Gl. str. 14.

moj'ga magistrale"? Li uspeh, misel, tuja sreča, Bog . . . ? — Zgovornega gradiva v tem oziru nudijo autobiografije in „spomini“ velikih mož, osobito še dela umetniških genijev, ki so od božanstva prejeli dar „zu sagen, wie ich leide.“ Eden najveličastnejših zgledov, kar jih pozna svetovna literatura, je Prešernov „Sonetni venec“. ¹⁾

Da v istini človek, vsega, „kar je,“ ne shvača izključno z razumom, o tem nudi vsakdanjost dovolj dokazov. ²⁾

Stopivši prvič v tujo hišo se zavzamem, češ, kako prijazno stanovanje, še predno sem opazil in sploh opazoval vse posameznosti njegove; novi znanec je napravil name utis resnega, mirnega človeka, čeprav sem ž njim jedva dvakrat spregovoril; ta ali ona slika, melodija, pokrajina, drama . . . mi silno ugaja, dočim mi miljé tvoje družbe ni vseč, zakaj vse to — sam ne vem! Kolikokrat je človek „durch Mitleid wissend“! ³⁾ In *Pascal* pravi: „Srce shvača božanstvo, ne razum. Ključ do vere je ta-le: srce ti je dovzetno za Boga, ne pa razum.“ ⁴⁾

---

¹⁾ Kopico interesantnih zgledov podaje *Schwarz*, l. c. str. 174—177.

²⁾ Glasnik božanske umetnosti to dejstvo tako-le izpričuje:

Kje domovina si? Ali na poljih teh?
Še pod Triglavom, okrog Karavank?
Ali po plavžih si, ali po rudnikih?
Tu? Preko mórja? Ali ni ti meja?

Slutim te, čutim te. — — (O. Župančič, Duma).

³⁾ Fr. W. *Foerster*, Lebensführung. Ein Buch für junge Menschen. Berlin (Reimer) 1909. Str. 61.

⁴⁾ *Pascal*, Gedanken (Pensées). Iz francoščine prevedel B. Herber-Rohow. E. Diederich (Jena, Leipzig) 1905. II., str. 145.

Ali v vseh teh — in analognih — slučajih ne shvačam nečesa? Vsekako! Tukaj shvačam — estetične, ekonomične, logične, politične, religiozne, etične, „personalistične“ ¹⁾ . . . v r e d n o t e. Kajpada vrednote ne zaznamavam z očesom, ušesom, nosom, s prstom, marveč jo — čutim. „Šel sem nekoč mimo kmečke bajte, čisto navadne siromašne bajte, pogledal sem jo in sem občutil: tukaj domujejo srečni ljudje! V tistem trenutku začujem otroški smeh in sem bil vesel svoje potrjene modrosti.“ ²⁾

To aktivno, intencionalno ³⁾ čustvovanje treba strogo ločiti od neke vrste pasivnega psihičnega stanja, ki ga istotako imenujemo čustvo in ki je značilna lastnost mojega jaz, kadar mi kaj ugaja ali ne ugaja. Čutiti, t. j. zaznavati, shvatiti n. pr. vrednost ugodno ležečega stavbišča, mu pripisovati ceno, ni isto kakor se naslajati recimo ob misli, da je to stavbišče moja last. To načelno razliko med intencionalnim čustvom kot našim rekel bi orodjem za shvačanje, zaznavanje vrednot pa čustvom ugodja-neugodja kot „veliko raznolikostjo načinov, kako se psihičen subjekt počuti, kadar kaj občuti, zaznava, se česa spomni, si kaj pre-

---

¹⁾ Občudujoč n. pr. Dantejevo fantazijo, Tolstojevo globokoumnost, Napoleonovo energijo, Sokratovo modrost, Vrazov idealizem, Kristusovo človekoljubje . . . (Gl. H. Gomperz, *Über Persönlichkeitsbewertung*. „Archiv für systematische Philosophie“, XV., str. 543).

²⁾ Cankar, *Don Alfonso*.

³⁾ Gl. Husserl, *Logische Untersuchungen*. Halle (Niemeyer) 1901. II. del, V. pogl. (Über intentionale Erlebnisse und ihre „Inhalte“ zlasti str. 365—374.

doči ali kaj spozna“,¹⁾ so docela prezrli autorji, ki sicer na ves glas povdarjajo ozko vez med čustvom in stremljenjem (*Payot*²⁾, *Ziegler*³⁾, *Witasek*⁴⁾, *Elsenhans*⁵⁾ ...) —

Čuteč vrednoto, shvačam, zaznavam to vrednoto; a to emocionalno — je docela različno od intelektualnega, „teoretičnega“ shvačanja, kjer posredujejo občutki, zaznave, predočbe, mišljenje. Res, da mi je naknadno mogoče, shvačeno vrednoto s pomočjo razuma razglablјati ali različne vrednote med seboj primerjati, toda neizpremenjeno dejstvo ostane, da je intelektualni proces razglablјanja, primerjanja sekundaren pojav, ki mu prednjači zaznava te vrednote emocionalnim pôtem — intencionalnega čustva. Če bi se ljudje znali opazovati, bi našli, da človek sploh svet v prvi vrsti shvača s „srcem“ (ljubeč, črteč, čislajoč, odobravajoč, zavračajoč ...) in še le na to z razumom: v kolikor pripisujem vrednost tej ali oni stvari, v kolikor je vzbudila moj interes, v toliko jo — na to — vzamem za predmet svojim mislim. „Vsled čustva in vrednote pride predočba v zavest.“⁶⁾

---

¹⁾ *Pfänder, Einführung*, str. 244.

²⁾ *Die Erziehung des Willens*. (Berechtigte Übersetzung nach der 11. Auflage der französischen Ausgabe von Dr. Titus Voelkel. 2. Auflage. Leipzig. 1903. R. Voigtländers Verlag). Str. 66. sqq.

³⁾ *Das Gefühl*. (Eine psychologische Untersuchung. 4. Auflage. Leipzig. G. I. Göschen'sche Verlagsbuchhandlung. 1908. Str. 305—341.

⁴⁾ *Grundlinien der Psychologie*. Leipzig. Verlag der Dürr'schen Buchhandlung. 1908. Str. 357.

⁵⁾ L. c., str. 89, 108.

⁶⁾ *Ziegler*, l. c. str. 338.

In to svojstvo naše psihe utegne zadobiti principalen pomen, če vprašamo, je li morda *ni conditio sine qua non* za nastop stremljenja po kakem cilju — shvačena vrednota tega cilja. Jaz bi na to vprašanje odgovoril: da! Le poslušajmo, kaj govore dejstva, vzeta iz globoke knjige življenja:

Boš si pač želel predmeta, ki ti je toliko zanj „kakor za lanski sneg,“ ki ni vreden (!) „počenega groša,“ „piškavega oreha“? Ali bo se ti zahotelo po družbi človeka, ki je za te „dim“, „zrak“? Kdor ti kaj očita, — vzklikne: „Kaj te je motilo!“ Kdor se česa kesa: „Kam sem gledal?“ „Je ne sais, mais j' aurais plus d' horreur d' un poison noir que d' une eau transparente comme celle-ci,“ je govorilo dekle, z namenom, zastrupiti se, opazujoč čisto tekočino.¹⁾ Izložbe v trgovinskih oknih! Zakaj pač „*nitimur in vetitum semper cupimusque negata*“? Zakaj molimo: „Ne vpelji nas v skušnjavo!“?

In kaj je neki nagib našemu teženju za vzori, ki delajo človeka človekom: za vzori resničnega, lepega, dobrega? — *Les grandes pensées viennent du coeur!* (Vauvenargues).

Kot umetniški credo slovejo besede: „Premišljeval sem časih o naši umetnosti in sem spoznal, da je vse postranska stvar in brez vrednosti, če ni ljubezni v srcu.“²⁾ Ljubezen in navdušenje so kreljuti, ki morda že pod težo usode klanjajočega duha vedno znova dvigajo v jasne višine, kajti — „pot je strma, cilj je lep.“³⁾ (Pre-

---

¹⁾ *Feuchtersleben*, l. c. str. 133.

²⁾ *Cankar, Križ na gori*. (Besede umetnika Mateja).

³⁾ *Cankar*. l, c.

šeren, Gregorčič, Vraz, naši — in tudi inorodni — upodablajoči umetniki!)

Pač vrednote shvačajoče čustvo je slednjič i etična navdihovateljica našemu hotenju na torišču, kjer postane „homo homini deus“ : na torišču pravičnosti, usmiljenosti in ljubezni do bližnjega. Res je, kdor ne pozna ljubezni, kdor se ni naučil „spoznavati s srcem“, ta ne pozna in ne more umeti herojstva etičnih genijev, ta ne „sluti“, kaj izražajo nesmrtnne besede: οὐτοὶ συνέχθαι, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἕφην. (Antigona). Ne znanje, marveč ljubezen končno je odrešila svet.

Na to stran velja o čustvu v polnem obsegu: „Kam? so vprašala usta. — Srce je slutilo, kam.“¹⁾

Klasičen zgled iz našega slovstva, prava visoka pesen o ljubezni, kot pogoju našim stremljenjem, je *Meškovo* delo „Na Poljani“. (V ljubezni je življenje, v ljubezni je zmaga, v ljubezni moč sveta. — Ljubezen premore vse, daruje vse, žrtvuje vse. Ljubezen zmaga v vse veke. — Propade in umre slednji dom, v katerem ne poznajo ljubezni, ker le ljubezen oživlja. — Etc.).

Nasprotno pa življenje uči, da „žalost in tuga je strupena kuga.“

A brezčutnost vodi v brezdelje in še dalje do pogubnega načela: „Kamorkoli, kakorkoli!“

Skratka: sleherno hotenje je kauzirano po — intencionalnem — čustvu; intencionalno čustvo povzroči, da volja hoče cilj. „Resnično je, da človek ne izvrši dejanja samo pod vplivom svojih predočeb, temveč

---

¹⁾ Cankar, *Za križem*.

vodijo ga čustva. Dejanje mora zanj vsebovati čar; zlasti pa, če gre za cel kompleks predočeb, za etičen pojem, se moraš zanj ogreti, postati njegov apostol. Pred etično predočbo včasih stojiš kakor pred žensko klasične lepote; nje božansko telo, nje elegantno držanje, nje grški nos te puste hladnega in ne boš se zaljubil. Toda ko si se nekoliko seznanil, opaziš na krasotici čarobno milino, bogate darove duha in srca. In sedaj je treba paziti!“¹⁾ Ne misel, ne teoretično spoznanje²⁾, temveč intencionalno čustvo je gospodar hotenju. „Barva odločuje, ki ž njo obdamo stvari, ktere so nam enkrat namenjene.“³⁾

Spencer trdi, da čustva vladajo svet, in *Goethe* še več, češ: „Gefühl ist alles.“ A direktna apoteoza intencionalnega, vso brezmejnost vrednot shvačajočega čustvovanja mi zveni iz besed: „Musik, du öffnest Pforten zur Unendlichkeit.“

8. Preudarjanje; odločitev.

Vzrok hotenju da je torej shvačena vrednota cilja! Toda ni li *Medea* s pretresljivim vzklikom živ protest zoper tako trditev, češ: „Video meliora proboque, deteriora sequor!?”

Poglejmo!

Živinorejec bi svojo ekonomijo rad povzdignil na stopnjo „holandskega sistema“, ki ga je imel priliko

---

¹⁾ *Dubois, Selbsterziehung*. Str. 95.

²⁾ *Spinoza* svetuje: Nec ridere nec lacrimari, sed intelligere! Toda li opravičeno?

³⁾ *Feuchtersleben*, l. c., str. 133.

občudovati v tujini. Zato preudarja: ali je ta cilj sploh dosegljiv v njegovih (krajevnih in gmotnih) odnošajih; s kakšnimi sredstvi bi se ta cilj dal najlažje vresničiti; kaj bi bila posledica, da ta cilj realizuje (se li n. pr. utegne investirani kapital obrestovati?), itd.

Kajpada se ob takem preudarjanju čestokrat treba obrniti do tuje izkušnosti:

Kam drži na desno cesta,
kam drži na levo pot?
Mož, povejte mi po skušnji:
kje se lažje ognem zmot? (*Valjavec.*)

Tako preudarjajoč prideš eventualno do zaključka, t. j. spoznaš, da je tvoj cilj v danih razmerah nedosegljiv. To spoznanje, preudarek, ali odgovarja resnici ali ji ne odgovarja; *tertium non datur*. Ker pa spoznanje, ki mu gre predikat „resnično — neresnično“, imenujemo teoretično¹⁾ spoznanje, se i preudarjanje, ki mu je plod tako spoznanje, imenuje teoretično preudarjanje.

Ali v istini kaj hočem — in ne samo želim —, je torej odvisno od teoretičnega preudarka (kot ploda teoretičnemu preudarjanju), ki me je privedel do spoznanja, da je moj cilj dosegljiv, ki mi pokaže do tega cilja vodeča sredstva in posledice, ki so spojene z njega realizacijo. „Kdykoli jsme vítězili, dálo se to pokaždě více převahou ducha nežli mocí fysickou“ (Palacký) velja o takem preudarjanju.

Neobhodno pa teoretično preudarjanje ni za sleherni akt hotenja; saj n. pr. hoteč izvršitev vsakdanjega

---

¹⁾ Nasproti n. pr. intencionalnemu spoznanju vrednote.

opravila že „tako“ veš vse to, o čemer bi te poučilo izrecno teoretično preudarjanje. Njegova domena je vprvič hotet cilj. — ¹⁾

Od teoretičnega pa treba strogo ločiti praktično preudarjanje, ki mi, ko je končano, kot preudarek naj pove, jeli to, kar hočem vresničiti, zasluži pohvalo ali grajo. Drugače rečeno: praktično preudarjajoč želiš izvedeti, katerim izmed dveh ali več vrednot gre prednost.²⁾ Na ta način preudarjaš vselej, ko se ti je odločiti med to in ono možnostjo.³⁾ Tako so n. pr. v naznanitvi zlate knjige „Wir jungen Männer!“⁴⁾ čitati globoko resne besede: „Kakor rdeča nit se spolno vprašanje vleče skozi življenje mladeniča pred ženitvijo. Ni ga, ki bi se mogel izogniti odločitvi, jeli hoče biti konj, ki ga podi in goni divji jezdec, ali hoče biti marveč sam jezdec ter z mirno roko voditi uzdo. In za slehernika pridejo ure, ko usoda njegovega življenja zavisi od tega, ali si samega sebe obrzda v le jednom trenutku.“ — Mnogo-tero položajev v vsakdanjem življenju sè svojim neizprosnim: „aut — aut“. Duševni boji! Heraklej na razpotju. Moderni Heraklej-abiturient. Mladenič v Stritarjevi alegoriji „Sreča, Poezija in Prešeren“. —

---

¹⁾ Prisp. *Pfänder, Phänomenologie*, str. 118—119!

²⁾ Objektivna razvrstitev vseh možnih — vedno rastočih — vrednot po njih medsebojni prednosti je naloga, ki še čaka na svojega Kolumba. Precej zanimivih izvajanj v tem pogledu podaja *Schwarz*, l. c., zlasti str. 321—340.

³⁾ Prisp. *Pfänder, Phänomenologie*, st. 119—120!

⁴⁾ *H. Wegener, Wir jungen Männer. Das sexuelle Problem des gebildeten jungen Mannes vor der Ehe.* Verlag K. R. Lange-wiesche. Düsseldorf u. Leipzig.

Iz tega pa je razvidno, da vzklik „Video meliora . . .“ ne le ne nasprotuje trditvi, da je intencionalno, vrednoto cilja shvačajoče čustvo gospodar hotenju, marveč celo govori njej v prilog. Na podlagi shvačene vrednote namreč pač zastremim po cilju, a s tem še nikakor ni rečeno, da hočem i sredstvo, ki vsebuje ključ do realizacije cilja. Še le ta moment pretvori pojem „zastremim“ v pojem, „hočem“. ¹⁾ Trivialna modrost grobega egoizma je ta odnošaj prav dobro shvatila, češ: „Pil bi vsak hudič, plačal pa nič!“ Ali pa moje zastremljenje po cilju, ki je samo ob sebi brez realizujočih tendenc, preide v gore predstavljajoči „fiat!“, to pokaže še le odločitev kot rezultat teoretičnega ali praktičnega (ali obojega) preudarjanja.

9. Problem.

Še le po teh teoretično načelnih razmotrivanjih se dá formulirati problem, ki je zaobsežen v naslovu pričujoče razprave. In ta problem se glasi: „V koliko mi je mogoče, vresničiti to, kar hočem?“ Sem li opravičen, z dostíkrat rabljeno — in še večkrat naopak razumljeno ²⁾ — formulo reči: „morem (= zmorem), kar hočem?“ Z drugimi besedami, izslediti nam je, ali in pod katerimi pogoji ti je mogoče, realizacijo cilja hoteti s primerno jakostjo. Kajti „nobeno tvojih dejanj naj se ne izvrši kar na slepo srečo, nobeno drugače, nego to zahtevajo pravila umetnosti življenja“. ³⁾

---

¹⁾ Gl. str. 12.

²⁾ Prisp. *Ach* II., str. 2.

³⁾ *Mark Aurel*. Premišljevanja o sebi. IV., 2. (Reklamova izd.).

Iz Amerike se čimdalje bolj širi življenjska filozofija, ki je polna optimizma glede vsemogočnosti volje, nekako po geslu: „Where there is a will, there is a way!“ ¹⁾ A ne manjka i nevernih Tomažev, češ, koliko jih je že hotelo cilj, ne da bi ga tudi dosegli.

Poglejmo za enkrat dejstva glede slabotnega in silnega hotenja!

Vse možne — jako številne — stopnje intenzivnosti na stremljenju si lahko predočimo v obliki preme črte, ki na enem koncu imej ničišče (n. pr. trenutki popolne resignacije) in ki se v nasprotno smer raztezaj do skrajnosti (n. pr. ko človek zahrepeni po „brezmejnih ciljih“). Med tema krajnikoma se dado razporediti vse stopnje stremljenja od najslabšega do najsilnejšega.

a) Zgledi slabotnega hotenja: brezbržnost, malobrižnost; neplodna deviza „kamorkoli, kakorkoli!“, naš „laisser aller“; skitalstvo in ahasverstvo, kakor ga srečujemo širom modernega leposlovja; ²⁾ uspavajoče načelo: tako je delal oče, tako dela vsa fara in tako bom delal i jaz; kričači, širokoustniki, ki večno „nameravajo“ in o katerih pravi sv. Jeronim, da imajo meč neprestano potegnjen, a nikoli ne udarijo; „šleva“, vetrnjak, vihravec, omahljivec, „ki je kot na vetru goreča sveča“ (Fénelon); *mobilium turba quiritum*; ti, ki si se udal „v svojo usodo“; „pasivno stališče“; indiferecentizem . . . „Tistega ni v meni, kar imenujejo moč. Tisoč misli je v moji glavi, tisoč ciljev pred mojimi

---

¹⁾ Kjer je volja, tam je i pot.

²⁾ Klasičen zgled iz našega slovstva je Cankarjev „Potepuh Marko in kralj Matjaž“.

očmi — nobene misli nisem vtelesil, nobenega cilja dosegel. Ležati len in zaspan na postelji pa sanjati o delu in zmagi — to je moje življenje.“ (Cankar ¹⁾).

b) Zgledi trdnega, silnega hotenja: primerjaj učenca, ki je dolgo „praznoval“ in se zdaj, ko mu voda sili v grlo, na vse kriplje začne „guliti“, s tovarišem, ki je ves čas zmerno, a sproti delal in ponavljal; „fruges consumere nati“ pa ustvarjajoč duh; trudoljubivost, odločnost; mož besed in mož dejanja, ki reče: „Nám jest stálé žvanění o národnosti a vlastenectví už ‚překonaným stanoviskem‘“ (Neruda); receptivna pa impulzivna „narava“; mehanično potekajoče hotenje kruhoborca in silna volja „tistih samotnih in močnih, ki sekaj nova pota v goščavo“, junaka v boju, ki je rekel, da „nemogoče“ ni francozka beseda, junaka „z uma svitlim mečem“, ki mu je geslo, da ne quid falsi audeat, ne quid veri non audeat dicere scientia, junaka v odpovedi napram samemu sebi (modrijan, mučenik, svetnik . . .)

Skoro nepregledna množica nians in „vsak si sam vtisne pečat svoje vrednosti; majhni smo ali veliki, kakor je pač naše hotenje“. ²⁾ A se li dá stremljenje, v prvi vrsti hotenje sleherne jakosti dvigniti na višjo stopnjo, osobito do tiste sile, ki je potrebna recimo za izpolnjevanje tako brezpogojnih zahtev, kakor jih n. pr. stavijo etične zapovedi in prepovedi, t. j. uvidevanje, da

življenje — umno je stremljenje
do tja, kjer večna luč gori,
kjer človek, krona, ustvarjenja,
nad svetom vzvišeno stoji. (Nadson-Aškerc.)

---

¹⁾ *Volja in moč.*

²⁾ *Smiles* (Gl. Marden, l. c., str. 39.)

Jeli se da z opravičenjem reči: „Hočem sploh stopnjevati svoje zmožnosti do zadnje višine, ki naj se razodone v delu.“¹⁾

* * *

Konkreten zgled! V družbi razumnikov se je pletel pogovor o akademičnih poklicih, posebe o njih ugodnih in neugodnih straneh: o sodniškem, duhovniškem, inženirskem, profesorskem, zdravniškem . . . poklicu. Bil je — takrat četrtošolec — navzoč ter poslušal. Ob besedah „težak, a nad vse vzvišen je požrtvovalni poklic zdravnika“, pa mimo njega švigne *misel*: „Kaj ko bi tudi jaz kdaj bil zdravnik!“ In poslušal je dalje . . . A drugo jutro se, sam samcat, zaloti ob *željici*, — prej ali slej postati zdravnik. Čeprav je bila le željica, tako rahla, da jo je jedva zaznal, ipak je ž njo bila v pepel zagrebena iskra, ki ne ugasne tako zlahka, marveč se o priložnosti razplamti v mogočen kres, samo da je prišla v dotiko s primernim netivom. In res! Čim dalje tem češče ga posečajoča misel o zdravniškem poklicu mu je postajala vsakikrat bolj dobrodošla, če je bil sam, a v družbi je rad pogovor zasukal tako, da so i stanovi prišli na vrsto. In iz prvotne medle željice je zrastle krepka, vroča *želja*, ki jo je le s težka prikrival družbi. Duševni napor, bivanje v daljni tujini, gmotne ovire . . . tako je često razglabljal. A nevesele misli te vrste mu plamteče želje niso zamorile, temveč ji še donašale novega goriva, ob katerem se je iz željice porojena želja

---

¹⁾ O. Župančič — Izid. Cankarju (*Dom in Svet* 1911, „Obiski“, str. 77).

polagoma razgorela v neutešljivo *hrepenenje* po daljnem cilju. „Pot je strma, cilj je lep!“ Cilj pa mu je zažareval v vedno lepši luči in samo rahla domneva, da bi ga ne dosegel, je že bila mučna, zoprna. In nekega dne je — šestošolec — samemu sebi rekel: „*Hočem* postati zdravnik!“ in njegov „hočem!“ je bil istoveten s — „fiat!“

Ta zgled in tisoč drugih iz vsakdanjega življenja priča, da se tudi le trenutna in šibka željica dá raztegniti, ojačiti; tudi medlo, za sedaj še omahujoče poželjenje se dá pretvariti v trajno, trdno voljo, ki ji v pravem trenutku sledi — možat sklep. „Tako iz semenca, kojega bi mravlja z lahkoto pozobala, vzklije dob, ki bo kljuboval viharjem“. (Payot¹).

10. Činitelji, ki tvorijo pogoj hotetemu uspehu.

Eksperimentalna metoda je dognala, da tok naših predočeb ni istoveten z reprodukcijo v preteklosti tvorjenih asociacij, kakor to uči asociacijska psihologija; na ta tok marveč upliva tudi *perseveracija* in *determinacija* predočeb.²⁾

Za tok predočeb kakor se vrši ob hotetem dejanju, je izmed teh treh činiteljev najvažnejša determinacija.³⁾ Pomen determinacije za tok misli se najbolj očito kaže v „nalogah“, ki nam je korak za korakom siplje vsak-

¹⁾ L. c., str. 51.

²⁾ Gl. *Ach* I., str. 187.

³⁾ Prisp. zgled (o Zagrebčanu) str. 21, 23.

danje življenje v tisočerihih variacijah kot stan, socialne obveznosti, svetovni nazor etc. In tudi inače determinacija za determinacijo določa tok našim predočbam in mislim. Tvoje misli so v določeno smer obrnjene, naperjene, če se odpravljaš na zabavo; zopet drugače na poti v cerkev, k zdravniku, na političen shod. I osebnost posameznika vsebuje neke vrste determinacijo. Saj pazi n. pr. lesotržec, ki je prišel v gorsko dolino, na vse druge posameznosti kakor slikar, pesnik, pastir; redar v vrvenju velikomestne ulice na druge stvari kakor tujec, ki stika za znamenitostmi. In Zavrtnik, tip kmetskega skopuha¹⁾, razmišlja samo to, kako bi spravil v svojo oblast čim več zemlje, čim več „gruntov“. „Leta nerodna“ t. j. „Sturm und Drang“ v razvoju mladega človeka! Itd.²⁾

In kaj drugega pač, če ne bistvo determinacije, povdarja ameriški psiholog, pišoč: „Sleherni cilj, ki mu slediš, vzbudi gotovo vrsto zanimanja in vznemirjenja, zbere tozadevne predočbe v skupino ter si jih podredi. — — Če je taka-le skupina navzoča ter je vzbudila tvojo pozornost, takrat je mogoče, da so vse z drugimi skupinami spojene predočbe izključene iz duševnega vidika. Če se predsednik Spojenih držav za počitnice z veslom, puško in trnkrom napoti v gozd, tedaj vse-skozi spremeni sistem svojih misli. Vzrujanje, ki mu ga je donašal urad, je docela stopilo v stran; uradni običaji so nameščeni z običaji prirodnega človeka in ljudje,

---

¹⁾ V *Finžgarjevi* drami „Divji lovec“.

²⁾ Prisp. *Specht*, l. c., str. 52, 55.

ki so poznali predsednika le kot vnetega uradnika, bi ga ne spoznali, da ga vidijo kot letoviščarja.“¹⁾

Ker pa je na videz še toli enostaven istinit psihičen pojav običajno sila zapleteno sestavljen, zato je v takem toku predočeb navadno udeleženo vseh troje omenjenih činiteljev, ki se med seboj pospešujejo ali ovirajo ali oboje. V znani družabni igri n. pr. imajo udeleženci po vrsti šteti od 1 naprej; a namesto vsakokratnega števila 7, $7 \times$ ima dotičnik izgovoriti recimo „bum“, na mesto $7 + x$ pa „bum $+ x$.“ Hotenje cilja (t. j. ne „zmotiti“ se ter namesto n. pr. 7, 14 ... izgovoriti „bum“, a namesto 17, 75 ... „bumnajst“ „petinbumdeset“) kot determinacija skuša tok tvojih predočeb spraviti v natančno določeno smer, ki bi naj odgovarjala stavljeni nalogi in tvojemu sklepu, da vselej izgovoriš pravo število. Z druge strani pa si — vsled neštetokrat tvorjene asociacije — „vajen“, za 6 si predočiti 7, za 13 izgovoriti 14, za 74 takoj 75. Determinacija in asociacija se — kot docela različni tendenci — v tem toku predočeb med seboj ovirata in zmagala bo — jačja.

Na nedosežen in nedosegljiv način nam takšno tekmo slika sv. Auguštín, ta veliki poznavalec človeške duše, v svojih „izpovedih“, tako n. pr. na sledečem mestu: „Novo hotenje, ki sem ž njim začel tebi radi tebe samega služiti in te uživati, moj Bog, še ni bilo dovolj jako, da bi moglo premagati ono drugo hotenje, ki se je bilo vsled dolgotrajnega popuščanja ojačilo.

---

¹⁾ *James*, l. c., str. 185.

Tako se je dvojno hotenje, eno staro, drugo novo, eno polteno, drugo duševno borilo v meni ter trgalo mojo dušo. Takrat sem ob lastni skušnji razumel, kar sem prej čital: „Meso poželi zoper duha in duh zoper meso.“¹⁾

Če pa ukažeš otroku, ki že zna številiti, naj šteje od 1—30, — podpirali se bota obe tendenci med seboj.

A tudi *perseveracija*²⁾ lahko služi za povod nastopu te ali one predočbe. „Kadar sem po Murnovi smrti pisal kake razglednice, sem vedno hotel nasloviti tudi nanj, tako živ je bil pred menoj.“ (O. Župančič³⁾). Zlasti če si utrujen, čestokrat opažaš, da se ti vedno znova „vsiljuje“ misel na to ali ono, ne da bi se je mogel ubraniti in ne da bi mogel najti pravi vzrok njenemu nastopu. Nehote se vprašaš: „Bog vedi, čemu me je obsenčila taka misel!“ In komu se še ni pripetilo, da si je prizadeval, biti „spodobno zbran“ pri božji službi in da so se mu vedno in vedno znova pojavljale neljube predočbe. Romar „se je napotil, da bi potožil Materi božji svojo bridkost. Ali namesto da bi stopil pred njo globoko upognjen, proseč in vzdihujoč, je skoraj zaplesal do oltarja, pokrižal se tako malomarno, da je bilo komaj križu podobno, pomolil svojo molitvico tako urno, viharo, da je izpustil

---

¹⁾ *Confessiones* (Reclamova izdaja), VIII., 5. pogl.

²⁾ O pojmu „perseveracija“ gl. *Witasek*, l. c. str. 263—265; *Meumann*, l. c. str. 106—107; *Müller u. Pilzecker*, *Experimentelle Beiträge zur Lehre vom Gedächtnis*. Leipzig 1900. Založil I. A. Barth. Str. 58—78.

³⁾ *Dom in Svet* 1911, („Obiski“ l. c.).

najmanj polovico besed, in ko je godrnjal češčenemarije, ni mislil ne na Mater božjo in ne na njeno žalost, temveč na krčmo.“¹⁾ Životopisi svetnikov so polni takih „skušnjav“, ki se brez izjeme stavijo na rovaš satana. In spreobrnjeni alkoholik, opisujoč svojo „rešitev“, slika tako-le preznačilno boj, ki je divjal v njegovi duši: „Neki sveti glas mi je šepetal: pridi! A vrag je rekel: ne stori tega!“²⁾

Pomen besed: „Pokaži hudiču le prst in že ti drži celo roko“!

11. Izsleditve.

Iz prejšnjega poglavja je razvidno, da je uspeh hotenja funkcija³⁾ iz konstituent: determinacija, asociacija in perseveracija. Če je $u =$ uspeh, $d =$ determinacija, $a =$ asociacija, $p =$ perseveracija, tedaj velja enačba: $u = d + a + (p)$.⁴⁾

Ta obrazec pojasnjuje, da je popoln uspeh, t. j. v isti meri, kakor to hočeš, cilj doseči možno pod — sila redkimi, če sploh kdaj izpolnjenimi — pogoji, ko se determinacija, asociacija in perseveracija med seboj pospešujejo. Nad vse kompetenten zgled: „V dnu svojega srca sem rekel: ‚Kmalu, kmalu se zgodi‘. Rekel, sklenil. Kmalu bi bil storil in vendar nisem storil; a ipak nisem zopet zdrknil v prejšnje stanje, temveč stal čisto blizu ter malone omagal. Nato sem skušal v drugič in skoraj

---

¹⁾ *Cankar, Kurent.*

²⁾ *James, l. c., str. 194.*

³⁾ V matematičnem pomenu besede!

⁴⁾ $(p) =$ eventualno manjkajoča konstituenta; zato oklepaj!

bi bil pri cilju, kmalu bi ga dosegel ter že držal. In vendar nisem bil pri cilju, nisem ga dosegel in ne držal; a tudi obotavljal se nisem med smrtjo in življenjem. Toda privajeno slabейše v meni je zmagalo nad neva-jenim boljšim, in čim bliže je prihajal trenutek, ko bi imel postati ves drug, tem večja groza se me je lote-vala. A zopet vrgla me ni in tudi ne odvrnila, ostal sem v strahu in trepetu.“¹⁾

Praktično največjega pomena, ker najpogostejši so torej slučaji, kjer asociacija — osobito od čustev ugodja spremljanih predočeb („halb zog sie ihn, halb sank er hin“) — ali perseveracija — kot individualna posebnost, „stara navada“, „fiksna ideja“ — ali oboje ovira deter-minacijo. Prav drastičen zgled je deček — Watts, — ki je imel „razvado“, govoriti v verzih in ki je vsled te „razvade“ razljutenega očeta s solzami prosil:

Pray, father, do some pity take
and I will no more verses make.²⁾

V takem slučaju je uspeh edino le pod tem pogojem zasiguran, da velja: d) [a + (p)]³⁾

Kajpada precizna sodba o tem, quid ferre recu-sent, quid valeant humeri, t. j. je li ovire niso „nad našo moč“, ni vselej ob sebi umevna. Na to stran so pač le prepogosto opravičene besede: „Non quia difficillia sunt, non audemus, sed quia non audemus, difficillia sunt.“ Edina učiteljica, zanesljiva učiteljica v tem po-

¹⁾ Sv. Auguštín. I. c., VIII., 11. pogl.

²⁾ Oj oče, blagovoli odpustiti,
odslej ne slišiš več me v verzih govoriti.

³⁾ Prisp. *Ach.* II., str. 4, 249.

gledu je lastno in tuje izkustvo. Vzgojni pomen analize konkretnih zgledov uspešnega — in tudi neuspešnega — hotenja!

Ne bilo bi torej nič čudnega — in morda tudi ne prevelika nesreča — ako spričo konkretnega cilja moč svojega hotenja po vresničenju preceniš ali podceniš. Pomembnejša pa, ker odločnost uspavajoča, je misel: „ah, je že prepozno“, „ne izplača se več“, „ni še tista ura, da bi se iz volje moč porodila, iz sanj resnica“ ¹⁾ etc., ki le prerada obide človeka. A še večega, eventualno življenjskega pomena ²⁾ bi utegnilo postati, da ti ta ali oni izvedenec recimo s ciničnim posmehom na ustih skuša sploh omajati vero v moč lastnega hotenja. Takim izvedencem bi ne mogel dovolj glasno zaklicati:

You take my house, when you do take the prop,
that doth sustain my house ; you take my life,
when you do take the means whereby I live! ³⁾

(*Shakespeare.*)

Kajti „nič ni neplodnejšega nego je zgolj zanikanje.“ ⁴⁾

Ker pa imate asociacija in perseveracija vsaj takrat, ko gre za vresničenje velikih ciljev, kadar hočeš n. pr. „spreobrnitev“, „prebujenje“, „novo življenje“ —

¹⁾ *Cankar*, Volja in moč.

²⁾ Prisp. slučaj iz zdravniške prakse prof. *Bernheima*, ki ga omenja *Levy* (l. c., str. 60—65)!

³⁾ Besede Shylokove v „Beneškem trgovcu“. Njih prevod:

Če vzamete podporo, ki na njej
sloni mi hiša, vzamete mi hišo ;
življenje ste mi vzeli, če ste vzeli
mi sredstva, ki ob njih živim. (*O. Župančič.*)

⁴⁾ *Payot*, l. c., str. 38.

in edino le take vrste hotenje ima pričujoča študija pred očmi — z ozirom na determinacijo vselej negativnega predznaka, lahko rečemo, da uspeh zavisi od jakosti determinacije. „Vera je bila, ki je v vsej dosednji zgodovini prestavljala gore, gore ovir, ki so se stavile v bran vresničenju sleherne ideje, — ne pa vednost.“ (Paulsen.)

In kako zmoči za hotenje sredstva potrebno jakost?

Modrijan na prestolu svetuje ta-le recept: „Od tebe samega je odvisno, da začneš novo življenje. Premotrivaj le stvari od druge strani, nego si to storil do sedaj! Kajti prav to se imenuje: začeti novo življenje.“¹⁾

Te besede pa ne pomenijo nič drugega nego: išči ter najdi vrednoto cilja!

12. Ilustracije ob življenjskih problemih mladega človeka.

Rad bi dal slovo *alkoholu*? Pa da ne moreš! To da je nad tvojo moč! „Proč z alkoholom!“ je res da obrabljeno geslo, ki ne seže v dušo. Pa se zamisli za trenutek v trditev zdravnikov, da alkoholizem danes zahteva več žrtev kakor morilka jetika! Ali pa zbrano postoj pred znano sliko „L' alcool tue “ Stori tako večkrat, sam samcat! „Največji dogodki — to niso naše najglasnejše, temveč naše najtišje ure. — — Misli, ki prihajajo golobjih nog, vladajo svet“. (Nietzsche).

Hotel bi se iznebiti suženjstva svoje *cigarete*? Pa da ne gre in ne gre! Si li že kdaj slišal, da se med

---

¹⁾ *Mark Aurel*, I. c., VII, 2.

Slovenci na dan pokadi za več ko 30.000 K tobaka? Skušaj na tihem zračunati, koliko na leto! In ne samo to: dim iz petorice cigaret vsebuje 1 decigram nikotina, kar je za zastrupitev več ko dovolj! V koliki meri gineva na podlagi te zastrupitve gospodarska in živa moč naroda!

In še poglavje o spolni vzdržljivosti! Nemogoče, nemogoče! Tako se glasi tvoja sodba. Za zbrano premišljanje, kot prvo stopnjo do zmage, ti bodi kar najtopleje priporočena že omenjena Wegenerjeva knjiga „Wir jungen Männer!“ In na to še sledeči momento:

„Imam vprašanje samo za te, moj brat; kakor svinec na niti vržem to vprašanje v tvojo dušo, da izvem, kako je globoka.

Mlad si še in želiš si kdaj ženo in otroka. Toda vprašam te: si li človek, ki si s me želeti otroka?

Si li zmagovalec, krotitelj samega sebe, zapovedovalec svojim čutom, gospod svojim čednostim? Tako te vprašam.

Ali pa iz tvoje želje govori žival in ubornost? Ali osamelost? Ali spor s samim seboj?

Hočem, da tvoja zmaga in tvoja svoboda koprne po otroku. Žive spomenike postavi svoji zmagi in svojemu osvobojenju!

Ven nad sebe moraš staviti. Ali še prej moraš sam biti postavljen, raven na telesu in na duši.

Ne le glede števila imaš rasti, temveč i navzgor! V to ti pomagaj vrt zakona!“¹⁾ —

Prvo in poglavitno torej je hotenje cilja, hotenje, ki mu je pogoj — s pomočjo intencionalnih čustev

---

¹⁾ *Nietzsche*, Also sprach Zarathustra (poglavje: „Von Kind und Ehe“).

shvačena vrednota cilja. Ključ do kraljestva silne volje potemtakem vsebuje nemala umetnost, utreti pot shvačenju vrednote cilja. A v istini hotetemu cilju mora eo ipso slediti hotenje sredstva in to — s pomočjo determinirajočih tendenc. „Bodočnost in kar je najoddaljenejšega — t. j. cilj — bodi ti vzrok tvojega danes!“ — t. j. hotenja sredstva —. (Nietzsche.)

„Življenjskih dob človeku ne določa očitvidno iz volje potekajoče dejanje, kakor je n. pr. ženitev, vstop v službo itd., marveč misel, ki ti pride na sprehodu, sredi noči, pri jedi . . ., zlasti taka misel, ki poseže v tvojo preteklost in ti reče: tako si ravnal, ali boljše bi bilo, da si ravnal drugače. In sleherno sledeče dejanje se kakor suženj podvrže taki misli ter izpolni nje voljo.“ (Thoreau).

Zato pa:

Dvigni srcé, kdor pomišljaš si v tropi,
pa ga v žarenje visoko potopi:
vedel ne boš več, da bilo presunjeno
kdaj od krivice je kruto;
naj je ponižano, naj je oskrunjeno —
z zlatom nebá bo obsuto.
Jezik se tvoj je zapletal jecljaje?
Zdaj bo modrosti globoke znanik,
roka bo rušila tesne pregraje,
duh se bo prašal: kje mi je mejnik?
Kje so prepadi, da nisem pogreznil se vanje;
da jim izderem zadnjo skrivnost?
Kje so višine, da nisem povzpel se nanje,
da jim poberem najslajšo sladkost?
V ktere pustinje še niso prodrli mi glasi?
Kje je tujina tak daljna, da nisem ji gost? ¹⁾

---

¹⁾ O. Župančič, Prebujenje.

Seznamek

citiranih (znanstvenih) del po abecedni vrsti.

(Celoten naslov najdeš na strani, zaznamovanej s številko, pod črto. Z zvezdico označene knjige se po izredno tehtni vsebin same priporočajo za Mentorja).

-
- Ach*, Akt hotenja pa temperament. (11)
Ach, Hotenje pa mišljenje. (11)
Bechterew, Sugestija v socialnem življenju. (24)
* *Dubois*, Kako duševnost vpliva na telo. (8)
** *Dubois*, Vzgojevanje samega sebe. (7)
Elsenhans, Vzgojevanje značaja. (8)
Feuchtersleben, Kako si ohraniš zdravo dušo. (9)
** *Foerster*, Življenja pot. (28)
Husserl, Logična izsledovanja. (29)
James, Kako raznolično se javljajo verstveni doživljaji. (23)
** *Levy*, Naravno vzgojevanje volje. (10)
*** *Marden*, Volja pa uspeh. (9)
* *Mark Aurel*, Premišljevanja. (36)
* *Meumann*, Razum pa volja. (19)
Müller & Pilzecker, Kaj eksperiment uči o pomnežu. (43)
* *Pascal*, Misli. (28)
** *Payot*, Vzgoja volje. (30)
Pfänder, Bitje in žitje hotenja. (11)
* *Pfänder*, Uvod v psihologijo. (11)
Schwarz, Psihologija volje. (15)
Specht, O pozornosti. (22)
* *Sv. Avguštín*, Izpovedi. (43)
** *Wegener*, Mladenič in vzdržljivost. (35)
Witasek, Psihologija v glavnih potezah. (30)
Ziegler, O čustvu. (30)

COBISS 2042200

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000426166

